

Милош Ивановић

Филозофски факултет, Београд

Угрожавање црквених поседа од стране властеле у српској средњовековној држави

Сажетак: Земљишни поседи* српских средњовековних цркава и манастира били су пространи, али често слабо заштићени. Највише су их угрожавали припадници властелског слоја, што се у раду подробно анализира. Разматра се зато на који начин су законски прописи штитила та имовина, те колико су они спровођени у пракси. Такође, настоји се да се отуђивање метохија доведе у везу са политичким приликама које су владале у српској држави.

Кључне речи: Црква, манастир, посед, властела, владар, суђење, међе, повеља.

Средњовековни владари и властела посебно су били издашни према црквама и манастирама, када је реч о даривању земљишних поседа. Међутим, то није значило да су их поменуте институције без потешкоћа и уживале. Тај проблем може се на основу сачуваних извора запазити и у српској средњовековној држави. Највише података о томе имамо у повељама и житијима. Поводом питања црквених имања владар се често консултовао са државним сабором, чији саставни део је била и властела. Управо је тај најмоћнији друштвени слој могао највише да угрози имања цркава и манастира, која су уједно била и најслабије заштићена. Основано се може претпоставити да је властела најчешће посезала за метохијама у време слабљења централне власти, која им тада није могла пружити адекватну заштиту. Са друге стране имамо примере да је властела правним путем настојала да поврати поседе које је некада поклонила храмовима.

Одмах на почетку рада ваља нагласити да су канони забрањивали отуђивање црквене имовине, како покретне тако и непокретне, осим у случају нужде.¹ Прописи који су у том погледу важили у српској средњовековној држави нису нам познати све до краја XII века, пошто све до тог времена нема сачуваних повеља и манастирских типика. Хиландарска повеља Стефана Немање из 1198. прва међу српским повељама, само уопштено прети супарништвом Богородице и Симеона на страшном суду, ономе ко би изменио оно што она прописује.² Подробније о заштити манастирске имовине сведочи Хиландраски типик састављен 1199. године. Његови прописи су истицали да ни игуман и братија не смеју додељивати другима црквену имовину. Уколико би то чинили требали су бити изузети од причешћа.³ Посебно је назначено да се ни свештени сасуди, иконе, завесе и књиге морају остати у манастиру, а да ће се свако њихово узимање или премештање третирати као крађа. Преносење тих предмета могло се само обавити у случају пожара или земљотреса, пре-

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

¹ Р. Поповић, *Црквена имовина у Немањинској Србији*, Београд 1991, 69–70.

² В. Ђоровић, *Сјиси св. Саве*, Београд — Сремски Карловци 1928, 4.

³ *Хиландарски типик, Рукопис CHIL AS 156*, пр. Д. Богдановић, Београд 1995, 34–35, 79.

ма договору игумана и старије братије.⁴ Истоветне одредбе о заштити манастирске имовине срећемо нешто доцније и у Студеничком типикју.⁵

Могућност да властела може угрозити привилегије и добра неке цркве или манастира несумњиво се први пут среће у повељи краља Стефана Владаислава за манастир Свете Богородице у Бистрици на реци Лиму. У санкцији ове исправе изричито се наглашава да нико из краљевог рода ни његова властела не смеју имати власт над манастиром, нити шта против њега учинити. Уколико би се то десило значило би да се супротстављају самом краљу. Надаље се додаје да то не смеју учинити ни наследници краља Владислава и њихова властела. Њима се прети гневом Исуса Христа и Богородице, апостола, те проклетством свих ктитора и игумана овог храма.⁶ Супротстављање краљу, као врховном владару свакако је за собом повлачило тешке последице, али се оне овде не прецизирају. Са друге стране за време након Стефана Владислава санкција обично има духовну димензију, која се с обзиром на важност религије у средњем веку никако не сме потценити. Примећено је већ да је у српским повељама црквеним институцијама знатно чешића духовна од материјалне казне.⁷ Властели и *владалци* масе у повељи краља Стефана Владислава манастиру св. Николе на острву Врањини, доиста спорне аутентичности, из 1241/1242. забрањује власт над местима за испашу овог храма.⁸ Доиста иако је акт можда фалсификат, имунитетна фомула је могла бити преузета и из неке аутентичне исправе. Краљ Урош у својој повељи новом седишту хумске епископије манастиру св. Апостола Петра и Павла на Лиму, која се датује у период између 1254. и 1263. године, прописује да ако би неко од *владалућих земљом* или властеле покушао да потчини манастирска села, планине, винограде, влахе, кобиле или његове приходе, настојатељ манастира је то требао да пријави краљу.⁹ Дакле у овом документу се таксативно наводи све оно што су од манастирске имовине или привилегија могли угрозити државни службеници и властела. Припајајући кичавску цркву већ помињаном бистричком манастиру краљ Урош је нагласио да нико ни од мале и велике властеле, такву одлуку није смео изменити, нити пореметити прописане међе овог новог поседа.¹⁰ Казне за угрожавање црквене имовине нису биле искључиво духовне природе. Тако је у повељи краљице Јелене за врањински манастир нормирано да свако ко би угрозио имовину овог храма, без обзира да ли је велики или мали властелин, те да ли је Србин, Латин, Влах, Арбанас има бити кажњен од краља и платити 500 перпера.¹¹ Доцнија повеља краља Милутина за исти манастир предвиђала је 300 перпера казне за исти преступ.¹² Опет у једној повељи краља Стефан Уроша Милутина манастиру Хиландару из 1300. одређена је казна од 12 волова за властелу која угрози неповредивост манастирске метохије.¹³

⁴ Исто, 35, 79–80.

⁵ *Студенички типик*, пр. Т. Јовановић, Београд 1994, 92–95.

⁶ В. Мошин, С. Ђирковић, Д. Синдик, *Зборник средњовековних ћирилских повеља и њихова, Србије, Босне и Дубровника*, Београд 2011, 167.

⁷ Више о духовној санкцији у црквеним повељама код: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатији. X Санкција*, Глас СКА 100 (1922) 31–46.

⁸ В. Мошин, С. Ђирковић, Д. Синдик, *Зборник средњовековних ћирилских повеља*, 161, 163.

⁹ Исто, 230.

¹⁰ Исто, 240.

¹¹ Исто, 261.

¹² Исто, 425, 429.

¹³ Исто, 333.

Из времена краља Милутина потиче и први познати пример да је неки властелин посегао за црквеном имовином. Према краљевој повељи манастиру Грачаници липљански епископ Игњатије парницом је успео да од властеле поврати мештане Сливова, Филипа, Стефана, Богдана и Рада са њиховим синовима. Судским поступком од властелина Оливера враћени и Љубан и Ђур са синовима, те Рајко Раичић са синовима и браћом. Најзад краљ је парницом повратио епископији од полошког властелина Стреза Сушичане Стана, Болеслава и Радослава Радовића са синовима, те влахе Воихну са синовима и његовог брата Стана.¹⁴ Следствено тексту повеље Оливер, Стрез и други по имену непознати властелини угрозили су права епископије тако што су јој преотели одређене људе. Спор са њима се свакако водио како би се доказало коме припадају спорна лица, која су спадала у категорију зависног становништва. Случајеви преотимања поданика црква или манастира сигурно су били чешћи него што то сачувани извори сведоче. Наиме у повељи св. Ђорђу код Скопља из 1299/1300. се наглашава да нема временског ограничења до када црква може повратити било шта од своје имовине.¹⁵

Наредни примери угрожавања црквене имовине забележени су у повељама времена Стефана Дечанског. У повељи Призренској епископији из 1326. поменути владар помиње најпре један случај, који се догодио за време владавине његовог оца краља Милутина. Извесни властелин Жегр је на подручју Полога отео одређена имања епископији. Краљ је заједно са епископима Дамјаном и Илијом изашао на терен и повратио узурпирана добра. Као казна властелину Жегру су запаљне куће. Проблеми са полошком властелом су се међутим наставили те је краљ Стефан Дечански морао да упути деспота Драгослава и епископа Арсенија да поново утврде старе границе имања.¹⁶ Саопштени пример речито указује колико је властела могла бити упорна у намери да се домогне црквене имовине, те да ни строге казне нису биле довоне да то спрече.

Из исправе манастиру Хиландару издате септембра 1327. дознајемо за нови пример посезања за црквеном имовином. Она нам саопштава да је хиландарски игуман Гервасије повео спор против синова тепчије Храдомила, Дмитра и Борислава који су по њему нарушили међе манастирског поседа. Они су по игуману насилно запосели брдо између њиховог села Косорића и хиландарских села. Дмитар је са своје стране тврдио да и земља и брдо припадају Косорићима. Поводом тога српски краљ је упутио пристава Градислава Војишића да са 12 стариника одреди тачне међе. Пошто их је пристав заклео стариници су показали куда је ишла међа. Одлука је била повољна по манастир Хиландар. Игуман и старци српског светогорског манастира су ипак одлучили пред краљем да Дмитрим и Бориславу дају комад своје земље под називом Ческово. Наглашено је да тај посед могу користити све док хиландарски збор не затражи његово враћање.¹⁷ Судским поступком је дакле неоспорно утврђено да су властелини Дмитар и Борислав узурпирани хиландарску метохију. Отуда није сасвим јасно зашто им је на крају ипак пружена извесна сагисфакција. Сам текст акта у делу где се говори о давању Ческово, као да сугерише да су поменута властела била у незавидној материјалној ситуацији. То би нам

¹⁴ Исто, 501–502; Р. Грујић, *Ејархијска властелинства у средњовековној Србији*, Богословље VII–2 (1932) 120–121; М. Јанковић, *Ејископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд 1985, 113.

¹⁵ В. Мошин, С. Ђирковић, Д. Синдик, *Зборник средњовековних ћирилских повеља*, 327.

¹⁶ С. Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Призренској ејископији*, ССА 8 (2009) 16–17; Р. Поповић, *Црквена имовина у Немањинској Србији*, 75.

¹⁷ С. Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III о сиору око међам Крушевске мейохије*, ССА 3 (2004) 4.

онда и дало одговор на питање зашто су посегли за манастирским имањем. Коначан суд се поводом товог питања ипак не може донети.

Покушаји отимања црквене имовине забележени су и у актима издатим за време владавине краља и цара Стефана Душана (1331–1355). Тако је у његови повељи Богородичином манастиру у Хтетову из 1343. поменуто да су неименовани *зли људи* отели поседе поменутог храма.¹⁸ Документ не прецизира када се то догодило и ко су биле те особе. Реч је било о имањима која су манастиру даровали византиски цареви и Душанови претходници на српском трону. Обновљајући манастир краљ Душан му је повратио сву имовину коју је раније поседовао.¹⁹ Готово да се не може сумњати да су и овде узурпатори манастирског имања припадали властеоском слоју.

Из исте године када и Душанова повеља потиче Практик (Попис) Хтетовског манастира у коме су забележени још неки случајеви узурпације имовине овог храма. Најпре срећемо онај који се тицао враћања црквене земље у Плеши. Половину тог имања продали су властелину Прогону двојица браће, којима је она била уступљена на обрађивање. Уследио је затим спор око тога, у коме су сведоци потврдили да је земља одувек припадала цркви, а да су је поменуте особе продале без знања трећег брата. Без обзира на то манастир је тек откупом дошао до свог поседа. Нагалшено је у пресуди да се мође откупити и друга имовина, која припада манастиру, а нађе се у нечијем поседу. Након тога је забрањено казном од 500 перпера ономе ко би опет покушао да заузме ово имање.²⁰ Очито је дакле да је властелин Прогон добио нахнаду, иако није имао право да задржи купљену имовину. Може се уочити да се не помиње и казна за оне који су продали део манастирског метоха, мада то не значи да је није и било.

Нешто даље у истом Практику истакнут је још један специфичан случај посезања за црквеном имовином. Документ бележи да су наследници извесног Стреза, његов син и зет, Драгија и Драгослав затражили од манастира имовину, коју је њихов предак делом продао, а делом поклонили храму. Пред судијом Дабиживом поменути су се ипак предомислили и признали важност онога што је Стрез учинио.²¹ Начелно се може претпоставити да су Стрез и његови наследници припадали властеоском слоју. Из штурих података се не може пак закључити зашто су Драгија и Драгослав тражили повраћај имовине и на које су се аргументе у том погледу позивали.²²

Треба указати да је постојала могућност да властела правним путем поврати имовину, коју је даровала манастирима. Основу за то је пружао један пропис *Синџајме Маџије Власџара* по коме је дар могао бити опозван уколико његов прималац начини штету над оним што је добио или не испуни уговорене обавезе према тој имовини, чак и кад су оне неписане.²³ Овај правни зборник је у време владавине

¹⁸ Л. Славева, П. Миљковић-Пепек, *Споменици за средновековнаџа и џоновнаџа иџторија на Македонија III, Грамоџи, заџиси и друџа докуменџара граџа за манаџириџиџе и црквиџиџе во Полоџкаџаџа областџи и џоџедниџиџе краџви*, Скопје 1980, 308. Надаље: Л. Славева, П. Миљковић-Пепек, *Споменици на Македонија III*.

¹⁹ Исто, 308, 311–319.

²⁰ Исто, 289–292; Р. Поповић, *Црквена имовина у Немањџиџкој Србиџи*, 77.

²¹ Исто, 297.

²² Р. Поповић, *Црквена имовина у Немањџиџкој Србиџи*, 77.

²³ С. Новаковић, *Маџије Власџара Синџаџмаџи*. Азбучни зборник визанџиџиџских црквиџних и дрџавних закона и џравила Словенски џревод времена Душанова, Београд 1907, 250; А. Соловџев, *Једно џуђење из доба кнеза Лазара*, Архив за правне и друџтвене науке, XXXV–3 (1929) 194–195 нап. 1. Истоветан пропис постоџао је и у *Прохируну*, чиџи прописи су били део и *Номоканона св. Саве*, чије пуно критичко

не Стефана Душана преведен на српски језик.²⁴ Међутим 47. члан *Душановој законика* је такву могућности повраћаја имовине у потпуности искључивао.²⁵ *Законик* је такође у свом 34. члану забранио да људи потчињени црквама обављају било какве послове на властелинским имањима у виду *меројшине*. Ономе ко би починио такав преступ била би одузета сва имовина, уз казну која се ближе не прецизира.²⁶ Строга одредба *Законика* несумњиво је била последица таквих случајева о чему сведочи повеља цара Душана из 1353. за манастир св. Николе код Кожља. Према царевим речима манастир који је подигао још краљ Милутин у једном тренутку порушен је и *йомеројшен* од стране неименоване властеле.²⁷ Властела је дакле неусмњиво преотела манастирска имања и сељаке успоставивши однос какав је владао на њеним поседима.²⁸ Надаље се у повељи саопштава да је цар заједно са супругом и сином краљем Урошем обновио овај храм и доделио га на доживетно уживање серском митрополиту кир Јакову.²⁹ Текст акта нам међутим не саопштава када се догодила ова узурпација манастирске имовине и да ли су починиоци кажњени сходно одредби 34. члан *Душановој Законика*.

Једна повеља Душановог наследника цара Уроша (1355–1371) нам назначавачко колико су и у његово време били актуелни прописи из *Законика* и ближе појашњава горепоменути пропис. Тако у повељи његовог наследника цара Уроша из 1361. манастиру Хиландару, поводом враћања старих међа планини Кунарима више Секирића, стоји да ће се свакоме ко прекшри оно што је актом одређено бити одузета читава имовина и уз то бити кажњен по *Законику*, као и неверник.³⁰ Управо је реч о мери коју прописује 34. члан *Законика*, са допуном која нам објашњава да је угрожавање црквене имовине третирано као *невера*. Управо по том основу се и имала одузимати имовина починиоцима. Бројни су примери у српским повељама где се прецизира да се властелину баштина могла одузети само за почињену *неверу*.³¹ У неким случајевима као што је не одазивање позиву за учешће у рату, следила је и смртна казна.³² Непознато је међутим да ли су за неверу кажњени властела, властеличићи и власи, који су нарушили међе хиландарског поседа на планини Кунарима. Управо је враћање старих граница тог поседа и би повод за издавање хрисовуље цара Уроша.

Црквене и манастирске метохије су чини се биле у све тежем положају како је слабила централна власт, што може илустровати и горе поменута повеља. Досита треба рећи да о томе нема довољно сачуваних података. Извесно сведочанство о томе доноси и *Житије Стефана Дечанског* Григорија Цамблака, настало почетком

издање најалост још увек не постоји: Више о *Номоканону св. Саве: Лексикон српског средњег века*, ур. С. Ђирковић, Р. Михаљчић, Београд 1999, 446–449 (Т. Суботин-Голубовић).

²⁴ Постојале су иначе две верзије Синтагме у српској средини: Пуна и Скраћена Синтагма. Види: *Историја српског народа I*, Београд 1981, 558–560 (Д. Богдановић).

²⁵ *Душанов законик*, ур. Ђ. Бубало, Београд 2010, 84, 166.

²⁶ Исто, 82, 161; Меровшина је иначе уштено означавала световно властелинство. Опет у ужем смислу термин је означавао део властелинског земљишта, које се обрађивало бесплатним радом мериопаха: *Лексикон српског средњег века*, 397–398 (М. Благојевић); *Душанов законик*, ур. Ђ. Бубало, Београд 2010, 161*.

²⁷ Л. Славева, П. Миљковић-Пепек, *Сйоменници на Македонија III*, 413–414.

²⁸ Р. Поповић, *Црквена имовина у Немањинској Србији*, 77.

²⁹ Л. Славева, П. Миљковић-Пепек, *Сйоменници на Македонија III*, 414–415.

³⁰ С. Новаковић, *Законски сйоменници српских држава средњег века*, Београд 1912, 437.

³¹ Каже се то јасно у повељи цара Душана властеличићу Иванку Пробиштитовићу: В. Алексић, *Повеља цара Стефана Душана властеличићу Иванку Пробиштитовићу*, ССА 8 (2009) 74.

³² С. Новаковић, *Сйара српска војска*, Београд 1893, 51; А. Веселиновић, *Држава српских десјоша*, Београд 2006², 159.

XV века.³³ Описујући чуда светог Стефана Дечанског учени писац нам приповеда о две занимљиве епизоде. Најпре доноси причу о извесном Ивоју кога је царица Јелене, неправедно поставила за челника у манастиру Дечани.³⁴ Дужност манастирског челника је иначе била да се стара о заштити храма и његових добара. Међу световњацима при манастиру њему је припадало прво место.³⁵ Врло брзо Ивоје се показао као лош управитељ. Присвојио је сву имовину манастира, завевши страховладу, тако да игуман није могао обављати своју функцију. Међутим на крају га је по Цамблаку за почињена недела сустигла смрт у мукама.³⁶ Поука читаве приче је да узурпаторе црквених права и имовине стиже заслужена казна. Из чињенице да је царица Јелена поставила Ивоја, може се извући закључак да се то догодило у времену након 1365. након што се она повукла из Сера.³⁷ Прихватимо ли такву прептпоставку, то би подупрло тезу о томе да се црквена имовина посебно нашла на удару у доба опадања централне власти.

Након Ивоја Дечани су имали пробелма са још јендим управитељим. Реч је о Јунцу послатом по Цамблаку од стране „оних који су *тада блајочесџиво владали*“.³⁸ Остаје нам непознато на које владаре је писац мислио, али је свакако значајно да је употребио множину. По нама реч је о Лазаревићима или Бранковића, породицама које су гајиле специфичан систем заједничке владавине.³⁹ Сам Цамблук казује да је то било у време међусобних ратова, када се збивало велико крвопролиће.⁴⁰ То је по свој прилици алузија на сукобе између Лазаревића и Бранковића у периоду од 1402. до 1404. године.⁴¹ Узимајући то у обзир Јунац је био готово извесно постављен од стране Бранковића, који су тада држали територију на којој су се налазили Дечани.⁴² Попут и Ивоја и Јунац је управљао манастиром по сопственом нахођењу заједно са својим слугама. Захваљујући молитвама игумана над ковчегом Стефана Дечанског, Јунац је пострадао. Оболео још док је био у ратном походу, али је поживео читавих седам недеља по доласку у манастир, пошто му се тело полако распадало.⁴³ За нас сами детаљи ове две приче нису најбитније. Суштина је да смо увидли да су у немирним временима пљачкања црквене имовине била честа, те да тога нису били поштеђени ни најзначајнији манастири. Сведочанство о томе како нам се чини доноси и повеља кнегиње Јевгеније за манастир Дечане из 1397. године. Пре издавања овог документа Евгенија је обишла Дечане и констатовла да је манастирско властелинство „*попоуџеникџмъ Божикиџ наших ради грѣхъ ѿ злочџтивнихъ езикъ исмаилѣтџскихъ пожежено и шпроврѣжено и ѿ прѣжде нас*

³³ Д. Богдановић, *Историја сџаре срѣске књижевности*, Београд 1980, 206.

³⁴ *Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблук*, пр. А. Давидов, Г. Данчев, Н. Ангелова Дончева-Панаиотова, П. Ковачева, Т. Генчева, София 1983, 128.

³⁵ М. Благојевић, *Челници манастир Дечани*, наћи и допуни; М. Благојевић, *Државна ујрава у срѣским средњовековним земљама*, Београд 2001², 217, 223; *Лексикон срѣској средњѣе века*, 813 (М. Благојевић).

³⁶ *Житие на Стефан Дечански от Григорий*, 128–130.

³⁷ М. Благојевић, *Челници манастира Дечани, у: Дечани и византијска уметности средином XIV века*, ур. В. Ј. Ђурић, Београд 1989, 30–31, нап. 53. По ауторовом мишљењу царица је дражала крајем 60-их година XIV века и област у коме се налазе Дечани; *Лексикон срѣској средњѣе века*, 813 (М. Благојевић).

³⁸ Г. Цамблук, *Књижевни рад у Србији*, пр. Д. Петровић, Београд 1989, 78.

³⁹ Више о томе: М. Благојевић, *Савладарство у срѣским земљама после смрти цара Уроша*, у: исти, *Немањићи и Лазаревићи и срѣска средњовековна државност*, Београд 2004, 357–374, 378–383.

⁴⁰ *Житие на Стефан Дечански от Григорий*, 130.

⁴¹ М. Благојевић, *Челници манастира Дечани*, 31; Више о тим сукобима види у: *Историја срѣској народа II*, Београд 1982, 66–70, 75–76; М. Динић, *Области Бранковића*, у: исти, *Срѣске земље у средњем веку*, Београд 1978, 164–167, 170–171.

⁴² М. Благојевић, *Челници манастира Дечани*, 31.

⁴³ *Житие на Стефан Дечански от Григорий*, 130–134.

држав'шиих растлѣн'но и расхущен'но...“⁴⁴ Кривица за запуштеност манастирских поседа је поред Турака, чини се сваљена и на Бранковиће, као раније владооце у дечанском крају.⁴⁵ Како би се то стање поправило манахиња Јевегенија је вратила три села, која су и раније припадала манастиру и уз то му доделила нове поседе.⁴⁶

Из турболетног периода краја XIV и почетка XV века имамо још један забележен пример угрожавања црквених метохија. Негде у то доба хиландарски старци предвођени игуманом Григоријем пожалили су монахињи Евгенији и њеним синовима кнезу Стефану и Вуку да је извесни Никола Гоисалић отео део поседа Ливоча, који су они раније доделили манстирском пиргу св. Василија у Хрусији. Лазаревићи су повдом тога послали челника Вука и *сѣаринике* да утврде тачне међе поменутог села.⁴⁷ Како се у истој повељи наводи даривање Ливоче и угрожавање тог истог имања, мора да су се два догађаја одиграла у релативном кратком временском интервалу. Очито да је већ само увођење у посед на некадашњој територији под влашћу Бранковића, стварало Лазаревићима проблеме и самим тим Хиландару. Других података о Николи Гоисалићу немамо, те се може претпоставити да је реч о неком локалном властелину, који је у несређеној ситуацији покушао да захвати део манастирске метохије. Додајмо да су у овој повељи Лазаревића и селу Ливочи, говори и о регулисању коњушке међе, за шта је био задужен приштински кефалија Бранко.⁴⁸ Текст акта не прецизира зашто је дошло до поновног утврђивање ове међе, те се не може рећи да ли је и ту био узрок присвајање манастирских имања од стране неког лица.

Са друге стране имамо примере да је у другој половини XIV и почетком XV века, поједина властела успела, понекад само привремено, да дође до поседа раније поклоњених црквама и манастирима. Најпознатији пример представља свакако настојање властелина Црепа и његовог брата Држмана (монаха Дионисија), да поврате цркву у Лештју са њеним поседима, коју су заједно са својим оцем жупаном Вукославом 1360. подарили манастиру Хиландару.⁴⁹ Браћа су након очеве смрти, образлажући да је црква у Лештју небригом Хиланадара запустела, успела да поново дођу у посед своје задужбине о чему им је цар Урош издао хрисовуљу.⁵⁰ Са таквим стањем Хиландарци се нису помирили и покренули су парницу пред кнезом Лазаром, којих је пак суђење препустио патријарху Јефрему. Попут цара Уроша и његов суд, који су чинили још митрополити, епископи и властела, донео је одлуку у корист Црепа и Дионисја. Касније својом повељом то је потврдио и наредни патријарх Спиридон, те сам кнез Лазар. Све три поменуте исправе издате су по свој прилици 1379. или 1380. године.⁵¹ Мора се нагласити да је то било у супротности са помињаним 47. чланом *Душановој Законику*. Пресуда је по Александру Соловјеву била донета у складу са праксом Цариградске патријаршије са краја XIV века по којој се не-

⁴⁴ А. Младеновић, *Повеље и њисма десјоѡѡа Сѣефана Лазаревића*, Београд 2007, 392.

⁴⁵ М. Шуица, *Српске земље између Турске и Угарске: од Косовске до Аниорксе бијѡке*, Београд 2006, (необјављена докторска дисертација), 351; Александар Младеновић је цитирани одељак другачије протумачио. Судећи по његовом преводу вгеније је истакла само кривицу Турака. Види: А. Младеновић, *Повеље и њисма десјоѡѡа Сѣефана Лазаревића*, 396-

⁴⁶ А. Младеновић, *Повеље и њисма десјоѡѡа Сѣефана Лазаревића*, 392–393.

⁴⁷ Исто, 163–165.

⁴⁸ Исто, 165.

⁴⁹ Р. Михаљчић, *Повеља цара Уроша манастиру Хиландару*, ССА 4 (2005) 152–154.

⁵⁰ Р. Михаљчић, *Прилој српском дѡѡломатѡару. Даровнице валсѡѡоске ѡородице Вукославић*, ИГ 1–2 (1976) 104.

⁵¹ Р. Михаљчић, *Прилој српском дѡѡломатѡару*, 99–106

марним ктиторима њихово право могло одузети и предати другоме. Такав став био је опте у вези са одређеним византијским прописима у области ктиторског права.⁵² На патријархову одлуку је несумњиво утицала чињеница да је Цреп Вукославић био угледни крајишки властелин кнеза Лазара.⁵³ Испоставиће се да одлуком патријарха Јефрема није закључено спорење око цркве у Лешју. Доцније је она како дознајемо из једне повеље деспота Стефана поново припала Хиландару. На жалбу Венедикта, Цреповог сина уз саветовање сабора деспот Стефан је одлучио да му врати породичну задужбину о чему је јуна 1411. у Јагодини издао свој акт. Хиландару је пак тај губитак надокнадио давањем других поседа.⁵⁴ Овом приликом је дакле нађено компромисно решење којим су обе стране мохле бити задовољне, те манастир није претрпео штету. Сличан је случај био и са синовима депсота Јована Оливера, Крајком и Русиним који су присвојили лесновске цркву са њеним поседима, коју је иначе њихов отац још за живота цара Душана завештао манастиру Хиландару. После извесног времена Оливерова удовица се на самрти договорила са својим синовима да Лесново опет припадне Хиландару. Њену молбу је августа 1381. испунио Константин Драгаш, који је тада владао у областима где се налазила лесновска метохија.⁵⁵ Сматра се да су Крајко и Русин били приморани на посезање за црквеном имовином, пошто су били потиснути из области, којом је управљао њихов отац.⁵⁶ Вероватним се чини да су се и они попут Црепа Вукославића, позвали на лоше управљање манастирским поседима од стране Хиландара. Политичке околности су и овде изгледа пресудно утицале на судбину црквене имовине.

Српска средњовековна властела попут оне и у другим европским државама, неретко је посезала и за црквеним поседима из различитих мотива. Некада је то чинила користећи се слабљењем централне власти, видећи у том прилику да увећа своје богатство. Било је пак оних који су услед осиромашења настојали да дођу до извесних поседа, често својих породичних задужбина, како би поправили свој изузетно лош положај. Ради очувања метохија цркве и манастири су се пре свега ослањали на подршку владара. Једино су они имали адекватно моћ да спрече властелу у њеним намерама. Прописане казне за ово дело биле су строге, али чак ни такве нису биле увек делотворне. Житија су била ту да потврде одредбе повеља које су предочавале да ће узурпаторе црквене имовине стићи Божији гнев.

⁵² А. Соловјев, *Једно суђење у доба кнеза Лазара*, 194–195, нап. 6; С. Новаковић, *Мајице Власћара Синђаицамај*, 250.

⁵³ Више о црепу код: М. Шуица, *Немирно доба српској средњеј века. Власћела обласних јосјодара*, Београд 2000, 119; М. Благојевић, *Крајишћиа средњовековне Србије од 1371. до 1459. јодине*, ИГ 1–2 (1987) 35–37.

⁵⁴ А. Младеновић, *Повеље и писма десјодиа Сјефана Лазаревића*, 192–193.

⁵⁵ С. Новаковић, *Законски сјоменици*, 453–454.

⁵⁶ Р. Михаљчић, *Крај српској царсјива*, Београд 1975, 76.